

Contribució a l'epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer: del treball filològic a la creació d'opinió

MONTSERRAT VILÀ

Barcelona

Lluís Nicolau d'Olwer estrenà, juntament amb els seus companys universitaris –Ramon d'Alòs, Francesc Martorell, Manuel Reventós, Ferran Valls, Ramon d'Abadal–, la càtedra de Literatura catalana que s'inaugurava l'any 1904, en el marc dels Estudis Universitaris.¹ Les ensenyances de Rubió i Lluch, que va establir les bases d'una determinada interpretació de la història literària catalana, així com del mètode per abordar-ne l'estudi, resulten fonamentals per entendre el desplegament que, en els anys posteriors, Nicolau realitza de la seva activitat de recerca.² Efectivament, l'estudiant que, entre el 1904 i el 1909, recull les orientacions rebudes a les classes dels Estudis, intervindrà, a partir de la segona dècada del segle XX, en la palestra literària, i cristal·litzarà judicis i valoracions que arrelaran en les generacions posteriors.

Un dels primers centres d'interès de Nicolau, admirat davant d'un mestratge ocasional però decisiu, el de Massó i Torrents, s'orienta cap a la poesia trobadoresca. Efectivament, de poesia catalana medieval els parlà Massó, a Nicolau i als seus companys, substituint temporalment Rubió i Lluch a la càtedra dels Estudis, durant el curs 1904-1905. L'estil concís, sobri, i fins un xic desordenat de l'erudit bibliògraf, impressionà Nicolau, acostumat a la volada oratòria del mestre:

1. Vegeu J. RUBIÓ i BALAGUER, *Ferran Valls-Taberner vist per un company d'estudis*, dins *Mestres, companys i amics*, Obres de Jordi Rubió i Balaguer, IX. PAM, 1991, p. 67-72.

2. Vegeu la ressenya de la càtedra, signada pel mateix Rubió i Lluch a la revista dels *Estudis*: A. RUBIÓ i LUCH, *Literatura catalana*, EUC, I (1907), p. 15-19.

«Vaig conèixer En Massó l'any 1904, a raó d'unes lliçons de literatura catalana [...] que va donar-nos en una absència del Dr. Rubió i Lluch. El contrast entre els dos professors no podia ésser més colpidor: de la volada oratòria de l'un a la frase premiosa de l'altre [...]; de les amples síntesis de l'un als detalls minuciosos de l'altre; hi havia tot un món de diferència. Penso tanmateix que a tots els deixebles ens va ésser profitós de rebre la formació de les dues disciplines.»³

El cas és que l'estiu del 1905 Nicolau tenia embastat un projecte de treball sobre Cerverí, que consistia en l'edició de textos del trobador continguts al *Cançoner* dels Comtes d'Urgell. Nicolau confià la seva iniciativa a Jaume Massó i aquest respongué amb amabilitat i benvolença orientant els passos del jove estudiant:

«També haig de regraciar-lo, una vegada més, per l'ajuda que m'ha donat per a fer el meu mal girbat estudi sobre En Serverí de Girona. Ja fa dies que he rebut aquell llibret, que V. va indicar-me, de Max Kleinert en el que es contenen quatre Pastoreles inèdites de nostre trobador.»⁴

Més enllà de la delicadesa en el tracte, destaca una qüestió de notable importància: l'interès compartit de Massó i de Nicolau per l'edició de material inèdit, especialment l'obra dels poetes catalans medievals. En aquest punt, Nicolau s'afegia a una línia de treball i de recerca, el principal referent de la qual era Milà i Fontanals.⁵ En efecte, Milà havia concentrat bona part de la seva activitat erudita en la reconstrucció, a partir de textos inèdits, del conjunt historicoliterari de la poesia medieval catalana: els capítols corresponents de *De los trovadores*, així com la *Ressenya històrica y crítica dels antichs poetes catalans*⁶ són peces decisives d'aquest procés de reconstrucció. Massó i Nicolau afegirien la seva contribució a la tasca encetada per Manuel Milà: el treball sobre Cerverí en fou una peça clau.

L'any 1901, en un *Sumario* general de la història de la literatura espanyola, Rubió i Lluch identificava el trobador gironí com una figura representativa de la

3. Carta de Nicolau a Cuito dins L. NICOLAU D'OLWER; F. CUITO i CANALS, *Epistolari de l'exili francès*. Edició a cura d'Eulàlia Duran i Mireia Campabadal. PAM, 2003. Carta 80 (París, 17-X-1943), p. 129-130.

4. Carta de Nicolau a Jaume Massó i Torrents (12-VIII-1905). Arxiu Massó i Torrents. BNC.

5. Vegeu, sobre aquest punt, J. MOLAS, *Els estudis de literatura. L'escola històrica*, dins DA, *L'aportació de la Universitat catalana a la Ciència i a la Cultura*, Barcelona: *L'Avenç*, Estudis, 1981, p. 155-159.

6. Vegeu M. MILÀ i FONTANALS: *De los trovadores en España* (1861). Edició preparada por C. Martínez y F.R. Manrique. *Obras de Manuel Milà y Fontanals*, dirigidas por Martín de Riquer. Vol. II, Barcelona, CSIC, 1966. *Ressenya històrica y crítica dels antichs poetes catalans*. *Obras Completas del Dr. D. Manuel Milà y Fontanals*. Coleccionadas por el Dr. D. Marcelino Menéndez y Pelayo. volum III. Barcelona: Librería de Álvaro Verdaguer, 1890. Recollit a F.R. CAMBOULIU; M. MILÀ i FONTANALS, *Estudis per la historia de la literatura catalana antiga*, I, Barcelona: Biblioteca Clàssica Catalana, 1910.

personalitat literària de Catalunya, pel to popular i pel marcat caràcter moral de les seves composicions.⁷ Les circumstàncies afegirien un grau més d'interès per l'obra poètica del trobador. Efectivament, l'any 1909 l'Institut d'Estudis Catalans adquirí el *Cançoner Gil*, que contenia un bon nombre de poesies inèdites de Cerverí.⁸ Nicolau i Massó no feren sinó aplegar esforços, com els recomanava Rubió i Lluch, per donar-ne una edició definitiva.⁹ L'edició no veié la llum, però Massó i Nicolau reeixiren a consolidar una valoració positiva i favorable del trobador gironí: el primer, a *L'escola poètica de Barcelona*, l'any 1921, i al *Repertori de la poesia catalana*, el 1932, tot destacant la singularitat de l'obra de Cerverí –per la varietat de temes, de formes poètiques, etc.¹⁰ Nicolau ho féu, així mateix, a la síntesi publicada el 1928 a la *Revista de Catalunya*: «Trobadors catalans».¹¹ Efectivament, a l'article, Nicolau situà l'obra de Cerverí en el punt àlgid de l'escola poètica catalana i li atribuï una sèrie de característiques que el perfilaven com «el més català de tots els trobadors»: «Podia haver estat el capitost i el mestre d'una escola nacional opulentíssima.»¹²

Aquest judici, ideològicament connotat, però literàriament argumentat («Cerverí és el primer poeta que parla de Catalunya, no com d'un territori, sinó com d'una pàtria»; «la producció de Cerverí és la del trobador que més ampla part dóna al corrent popular»; «el llenguatge [...] esdevé pla catalanesca»),¹³ pesa damunt les generacions de medievalistes posteriors, que experimenten, encara, l'atracció del missatge cristal·litzat entorn del trobador. Així, i en bona mesura, tant Martí de Riquer com Joan Coromines fonamenten llurs respectives edicions de la poesia de Cerverí¹⁴ en la base històrica i crítica dels treballs de Massó i de Nicolau.

7. Vegeu A. RUBIÓ i LUCH, *Sumario de la Historia de la literatura española*, Barcelona; Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1901, p. 69. L'interès per definir trets essencials, identificadors, del patrimoni literari propi pren cos ja en el discurs de Milà i Fontanals que, des d'uns supòsits romàntics, esbossa el perfil de la literatura espanyola; es manté, des d'una òptica positivista, en el discurs de Rubió i Lluch, que aplica l'esforç a definir els trets de la literatura catalana i es perllonga, encara, en els plantejaments idealistes d'un Menéndez Pidal, definint l'essencial de la literatura castellana amb fórmules extretes de Milà. Sobre aquest punt, vegeu la nostra memòria doctoral, *Lluís Nicolau d'Olwer, medievalista*, 2.1.

8. Vegeu *Memòria 1909*, Anuari IEC, III (1909-1910), p.12-13.

9. Vegeu la carta d'Antoni Rubió i Lluch a Nicolau. *Fons Nicolau*. AAM. Epistolari A. Rubió i Lluch. Carta 2 (13-V-1908).

10. Vegeu J. MASSÓ i TORRENTS, *L'antiga escola poètica de Barcelona*, Barcelona: Impremta de la Casa de Caritat, 1922, p. 21. Ibidem, *Repertori de l'antiga literatura catalana*, Vol. I (*La Poesia*), Barcelona: Editorial Alpha, 1932, p. 199-240.

11. Vegeu L. NICOLAU, «Trobadors catalans», RdC, 44 (1928), p. 113-137. Recollit a *Paisatges*, p. 75-84. El capítol dedicat a Cerverí tenia el seu origen en un article previ (*Cerverí de Girona*, RdC, VI: 32 (febrer, 1927), p. 122-131), refós en la ressenya del 28.

12. Vegeu L. NICOLAU, «Trobadors catalans», dins *Paisatges*, 1929, p. 35 i 46.

13. L. NICOLAU, «Trobadors catalans», dins *Paisatges*, 1929, p. 37 i 45. Anotem, encara, un altre argument, aquest sobre el valor testimonial de la poesia del trobador: «de la vida catalana de la cort, n'és el millor document Cerverí de Girona». Ibidem, p. 42.

14. *Obras Completas del trovador Cerverí de Girona*. Edición y estudio de Martín de Riquer. Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos. Publicaciones sobre Filología y Literatura, 1947. *Cerverí de Girona*. Vol. II. Lirica. Edició a cura de Joan Coromines, Barcelona: Curial, 1988.

El concepte d'escola poètica és un dels que amb més força operen en el pensament literari de Nicolau i, en aquesta línia, apunten altres contribucions seves destacades. Acabem d'assenyalar el valor fonamental de l'estudi sobre *Trobadors catalans*; no és menor el que revesteix el dedicat a *L'escola poètica de Ripoll*. Nicolau publicà el seu estudi l'any 23, a l'Anuari de l'Institut, si bé el tenia enllestit des de feia força temps.¹⁵ Amb tot, el resultat final, arrodonint la idea d'una escola autòctona de poesia llatina medieval, no es correspon pas, amb exactitud, a allò que fou el projecte inicial, molt més vast i heterogeni.

Efectivament, l'interès per la literatura llatina medieval queda consignat a la correspondència amb qui fou el seu mestre, Rubió i Lluch: a ell exposa Nicolau el projecte de reunir un corpus de literatura llatina medieval a Catalunya, basat, essencialment, en un treball d'edició dels textos més representatius.¹⁶ La nòmina d'autors l'encapçala Sant Pacià, que, des de la lliçó de Torras i Bages, tenia el títol de primer escriptor llatí de Catalunya.¹⁷ La proposta de Nicolau recull la distinció metodològica formulada per Rubió i Lluch a les classes dels Estudis, segons la qual calia distingir entre història literària i història de la literatura: la primera era un concepte «ètnic i, per tant, nacional»;¹⁸ lingüístic, podríem afegir. La segona responia a un concepte geogràfic i cultural. Així, alhora que calia reconstruir amb precisió la història de la literatura escrita en català, calia documentar el patrimoni literari que Catalunya havia produït en llengua llatina, «l'instrument de la gran ciència universal» a Europa durant l'edat mitjana.¹⁹ Amb el pas del temps, el projecte de Nicolau anà acotant els seus límits. Els papers de l'Institut semblen testimoniar un estadi intermedi, en què l'historiador concentra la seva recerca en l'àmbit exclusiu de la poesia catalanollatina. Finalment, allò que veié la llum fou una monografia sobre *L'escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII*. Nicolau la tenia enllestida ja l'any 1914 i sembla que la féu arribar a l'Institut perquè fos publicada a l'Anuari. Aquest no veié la llum fins a l'any 1923.²⁰

Un mot cal dir a propòsit d'aquesta modificació/evolució del projecte inicial de 1907. Des d'aquesta mateixa data, Nicolau s'immergí en l'estudi de la literatura i la cultura llatina medieval: un treball sobre Fèlix d'Urgell i l'adopcionisme a

15. Així es desprèn de la carta de Rubió i Balaguer a Nicolau. *Fons Nicolau*. AAM. Epistolari Jordi Rubió i Balaguer. Carta 9 (24-VIII-1914).

16. Vegeu la carta inclosa en aquest mateix article: Carta de Nicolau a Antoni Rubió i Lluch. Biblioteca Arxiu Rubió (11-VIII-1907).

17. Vegeu TORRAS i BAGES, *La tradició catalana*, 1a ed., Barcelona: Imprenta F. Giró, 1892. L'autor parla de Sant Pacià «com a primer representant del pensament català o almenys com un precursor d'ell» (Torras i Bages, *La tradició catalana*, Barcelona: Selecta, 1966, 3a edició, p. 135-136).

18. Vegeu *Extracte de les vuit conferències sobre literatura catalana donades pel Dr. Rubió i Lluch en l'Ateneu Barcelonès desde el dia 10 de Juny al 13 de Juliol darrers*, «Universitat Catalana», I: 7, octubre, 1904, p. 144.

19. Vegeu A. RUBIÓ i LLUCH, *Literatura catalana*, I, 1907, p. 18.

20. NICOLAU, *L'Escola poètica de Ripoll*. Anuari IEC, VI (1915-1920), Barcelona: Palau de la Diputació, 1923, p. 3-84.

Catalunya i un altre sobre Gerbert d'Aurillac en són el resultat.²¹ És possible que l'acostament a l'obra de Rudolf Beer²² sobre el monestir de Ripoll, un dels referents per a l'estudi de Gerbert, anés decantant Nicolau cap a la idea de concentrar en la producció poètica del monestir el seu treball de recerca. En tot cas, resulta inqüestionable que les modificacions metodològiques que introduí en el projecte inicial són, de manera efectiva, les que tracen el camí de la seva aportació essencial: la consolidació del concepte d'escola poètica llatímedieval a Catalunya; és a dir, d'un nucli de creació literària identificable en els seus models, motius i recursos; la qual cosa no vol pas dir un nucli homogeni, però sí un nucli de producció amb personalitat específica en el context de la literatura llatímedieval europea.

L'aportació de Nicolau a *L'Escola*, fou saludada, en els medis acadèmics europeus dels anys 20, com una novetat. Henri Pirenne, company de Nicolau en congressos i assemblees al si de la Unió Acadèmica Internacional, es referia a *L'Escola*, encarint «l'importance des textes que vous avez publiés et qui sont trop peu connus de ce côté des Pyrénées».²³ Els estudis posteriors, de la dècada dels 60 i dels 70, remarcaren la dimensió romànica d'una de les principals aportacions de Nicolau a *L'Escola*, l'edició dels poemes de l'Anònim Enamorat de Ripoll:

«el poeta de Ripoll ha de ser considerado en una perspectiva ciento por ciento europea, carente de localismos. Bebe en las mismas fuentes que los autores de los Carmina Cantabrigiensa y de los Carmina Burana, tiene los mismos cimientos que Abelardo y que Marbodo».²⁴

Dues tasques concebudes, doncs, com a treball estricte d'edició aporten consideracions i nocions importants en la consolidació d'uns determinats valors historiogràfics: importància de Cerverí en el marc de l'escola trobadoresca catalana; importància de l'escola poètica de Ripoll en el marc general romànic.

Simultaniejant els estudis sobre Cerverí i sobre la poesia catalanollatina, se'n dibuixen d'altres, no menys decisius en el conjunt de la producció erudita de Nicolau. El primer és el treball sobre les fonts catalanes del *Tirant*: una aportació fonamental que, des de l'àmbit estricte de l'estudi textual, confirmava la catalanitat de la novel·la:

21. «Fèlix, bisbe d'Urgell (segle VII)», *Revista de Bibliografia catalana*, VI (1906), p. 88-144, Barcelona: *L'Avenc*, 1910. *Gerbert y la cultura catalana del siglo X*, EUC, IV (1910), p. 332-358.

22. Vegeu R. BEER *Los Manuscritos del Monasterio de Santa Maria de Ripoll*. Versió catalana de Pere Barnils, Barcelona: Casa Provincial de Caridad, 1910 (Publicat a Viena, 1907: *Die Handschriften des Klosters Santa Maria de Ripoll*).

23. Carta d'Henri Pirenne a Nicolau. *Fons Nicolau*. AAM. Epistolari Henri Pirenne: Carta 6 (Uccle, 6-V-1932).

24. J. L. MORALEJO, «El Cancionero erótico de Ripoll en el marco de la lírica mediolatina», *Prohemio*, IV: 1-2, abril-setembre, 1973, p. 141. Sobre la recepció i vigència de *L'escola poètica de Ripoll*, vegeu el capítol 3.1 de *Lluís Nicolau d'Olwer; medievalista*, especialment l'apartat 3.1.3.

Rubió i Lluch el felicitava efusivament per la contribució del seu estudi;²⁵ els medievalistes posteriors, entre ells Riquer, recollirien la lliçó de Nicolau:

«Que el Tirant no és traduït del portuguès ho demostren suficientment els passatges del Llibre del l'Orde de Cavalleria i altres fonts catalanes de la novel·la [...] que remunten a textos catalans i exclouen tota possibilitat d'una altra llengua intermediària.»²⁶

I és damunt d'aquesta lliçó que, primer Martí de Riquer, després Badia i Hauf, han anat construint un discurs d'aproximació al relat; aproximació que ha tingut per objectiu, sobretot, la reconstrucció de la complexa trama de models i de fonts que inspiren la novel·la de Martorell.²⁷

Poc després de la publicació de l'article sobre el *Tirant*, Nicolau empenia un nou treball d'estudi de fonts: les clàssiques del primer diàleg de *Lo Somni*. El publicava el 1909, i l'aportació tornava a ser decisiva.²⁸ En el context d'uns anys marcats per l'auge del noucentisme i, per tant, del seu missatge d'entronització del classicisme, la corroboració feaent de la petja de Ciceró en el diàleg de Metge revestia un innegable valor programàtic. Així ho copsà el mateix Eugeni d'Ors, que aprofità la següent intervenció de Nicolau sobre el tema per establir amb l'historiador un debat epistolar;²⁹ un debat entorn d'un tema recurrent en el discurs del Glosador: l'originalitat de Metge com a filòsof.³⁰

25. Vegeu la carta inclosa en aquest mateix article. Carta de Rubió i Lluch a Nicolau. *Fons Nicolau*. AAM. Epistolari A. Rubió i Lluch. Carta 1 (7-VIII-1907).

26. M. de RIQUER, *Introducció* a J. MARTORELL; M. J. de GALBA, *Tirant lo Blanc*, Barcelona: Selecta, 1947, p. 110. En referència al treball de Nicolau, vegeu, també, p. 136-138. Posteriorment, a *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Barcelona: Quaderns Crema, 1990, Riquer assenyala explícitament l'aportació de Nicolau (p. 181, n. 1).

27. Vegeu: M de RIQUER, *Introducció* (*supra*, nota anterior) i M. de RIQUER, *Nuevas contribuciones a las fuentes de Tirant lo Blanch*, Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona, 1949. A. HAUF, *Tirant lo Blanc: algunes qüestions que planteja la connexió corelliana*, Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. PAM, 1993, Vol. II, p. 69-116. Hauf recull, així mateix, l'aportació d'altres veus que han remarcat la presència de Corella al *Tirant*, com les de Carles Miralles i Carles Garriga. Al seu torn, Lola Badia assenyala el referent de *La Faula*, de Guillem de Torroella, a L. BADIA, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV*, València-Barcelona: PAM, 1993, p. 121-126. Contemplant, des d'una altra perspectiva, la vigència de la via de recerca oberta per Nicolau, vegeu: *Lluís Nicolau d'Olwer, medievalista*, 3.4.

28. L. NICOLAU, *Del classicisme a Catalunya. Notes al primer diàlech den Bernat Metge*, EUC, III, 1909, p. 429-444.

29. Vegeu les cartes creuades entre Nicolau i Xènius que reproduïm en aquest article: *Fons Nicolau*. AAM. Epistolari Eugeni d'Ors: Carta 5: inclou la lletra de Nicolau (maig 1913) i la resposta de Xènius (23-V-1913).

30. Sobre aquesta qüestió, confronteu els següents textos d'Eugeni D'ORS: «Bernat Metge», *Cataluña VI* p. 222-223, 6-13 de gener, 1912, p. 7 (nota sense signar). *Glosari. Altra nota sobre el diàleg*, LVC (20-V-1913). [Text recollit a E. D'ORS, *Glosari 1912-1913-1914*, edició de Xavier Pla, Barcelona: Quaderns Crema, 2005, p. 574-575]. *Bernat Metge*, dins *La vall de Josafat. Obra catalana d'Eugeni d'Ors*, XI. Edició i estudi de Josep Murgades, Barcelona: Quaderns Crema, 1987, p. 91.

Així, el prestigi de Nicolau com a historiador i filòleg es vinculà des d'aleshores, i molt estretament, al nom del secretari de Joan I. Efectivament, l'any 1913 Nicolau pronunciava unes conferències a l'Ateneu sobre *Les obres de Bernat Metge*³¹ que semblen respondre a un encàrrec del mateix Institut per a l'edició de l'obra completa de l'autor barceloní. La iniciativa queda fugaçment consignada a les pàgines de la revista *Estudis Romànics*, de 1916, com a projecte de realització imminent.³² No sabem que s'hagués dut a terme, però sí és innegable que Nicolau hi concentrà bona part de la seva activitat. No és casual que, per aquelles mateixes dates, publicués el seu article de divulgació sobre Metge, recollit a *Comentaris*:³³ un article que concentrava l'essencial del seu pensament sobre l'autor i que reproduiria en el pròleg del primer volum de la sèrie «Els Nostres Clàssics».³⁴ No és pas tampoc fruit de l'atzar que, el 1919, Nicolau preparés la reducció de *Lo Somni* per a la col·lecció «Minerva»³⁵ o que, en la polèmica encetada per Gaziell a *La Vanguardia*, l'any 1924, sobre els mèrits literaris de la prosa mediceana, Nicolau intervingués amb un article a *La Publicitat* que tancava el debat confirmant el valor clàssic i, doncs, modèlic de l'obra de Metge,³⁶ alhora que acceptava de grat i amb orgull l'observació de Gaziell sobre el seu paper destacat en la «inflació de la valor Bernat Metge»:

«En l'ordre literari, si he contribuït a la coneixença i a l'estima de l'astut secretari de Joan I i de Martí, sense fer-me'n un mèrit, en seré molt complagut».³⁷

La tasca encetada, doncs, amb un estudi de fonts i continuada amb un treball d'edició, acabava cristal·litzant en un judici historicoliterari sobre l'autor de *Lo Somni*. En efecte, Nicolau situava Metge en el punt dolç del classicisme literari

31. De les conferències, Nicolau n'elaborà un extracte que publicà a la *Revista Escolar Catalana*. Vegeu: L. NICOLAU, «En Bernat Metge i les seves obres», *Revista Escolar Catalana*, II, 4 (març-abril, 1913), p. 8-12, especialment p. 11-12. També es pot consultar: *Catalunya*, VII, 290. 3-V-1913, p. 251-253.

32. *Publicacions de l'institut d'Estudis Catalans*, ER, I (1916), pàgines finals, sense numerar.

33. Vegeu L. NICOLAU, *Comentaris*, p. 139-147 i L. NICOLAU, *Introducció* a B. METGE, *Lo Somni*, Barcelona: Barcino, 1924, p. 7-14. El text també fou reproduït a *La Revista: «En Bernat Metge» [Les Revistes]*, LR, VIII, 10 (1924), p. 179-181.

34. *Introducció* a B. METGE, *Lo Somni*, text, notes i glossari de Josep M. de Casacuberta, Barcelona: Barcino, 1924 (ENC, I).

35. L. NICOLAU, *Reducció de El Somni*, de Bernat Metge, Barcelona: Ricard Duran i Alsina, 1919, Minerva. Segona Sèrie. Col·lecció de literatures modernes. Vol. VI).

36. Cf. GAZIEL, *Pláticas literarias. La pesadilla de un sueño*, LV (3-X-1924), p. 1. L. NICOLAU, *Per la cultura catalana. Les edicions dels Nostres Clàssics*, LP (1-II-1925), p. 1. Pel que fa a l'enquesta promoguda per *La Publicitat*, cf. *L'enquesta a l'entorn dels clàssics*, LP (26-X-1924), p. 1; (2-XI-1924), p. 1; (5-XI-1924), p. 1; (8-XI-1924), p. 6; (12-XI-1924), p. 1. Així mateix, per situar l'origen del debat, vegeu l'article de T. GARCÉS, «Bernat Metge: Els clàssics», *Carnet de les lletres*, LP (19-X-1924), p. 1.

37. L. NICOLAU, *Per la cultura catalana. Les edicions dels Nostres Clàssics*, LP (1-II-1925), p. 1.

català.³⁸ Primer, per una qüestió de models; després, per una altra de més subtil, diguem-ne de gest intel·lectual. Així, desmentint amb autoritat el parer del mateix Xènius,³⁹ el discurs de Nicolau aconseguia de fer cristal·litzar un perfil ben delimitat de l'escriptor barceloní: Bernat Metge no és un pensador original, ans un savi manipulador de fonts; en l'arrel d'aquest procediment hi ha quelcom més que una qüestió de mètode, hi ha una posició intel·lectual, la de l'escèptic que dubta de tots els dogmes i fins de la possibilitat de tota certesa cognitiva; en la novetat d'aquest gest detecta Nicolau la «grandesa» de l'autor de *Lo Somni*, que, als seus ulls, el revela com a «nostre primer renaixent»:⁴⁰

«No és el mèrit d'En Bernat Metge, doncs, el d'un filòsof cap ficat en les altes especulacions psicològiques, sinó el de l'introduïdor –conscient o inconscient– en nostra terra d'aquest «sentit humanista» que fa l'home àrbitre del món, tot i dubtar, complaent-se en el dubte, l'eficàcia de sos medis de valorament»⁴¹

En aquesta lectura personal i argumentada hi conflueixen, a parer nostre, dos factors essencials. Primer, la força del mestratge d'Antoni Rubió i Lluch que, des del discurs de 1888 sobre *El renacimiento clásico en Cataluña*,⁴² havia iniciat un camí de valoració del classicisme a la nostra literatura antiga –camí que ell mateix seguiria amb aportacions ben remarcables.⁴³ Segon, una qüestió d'ordre personal: l'atracció per la civilització clàssica que havia dut Nicolau, com abans el seu mestre, a doctorar-se amb una tesi sobre literatura grega⁴⁴ i, a partir d'aquell moment, a percaçar amb interès els vestigis que, de la grecollatina, s'apreciessin en la nostra literatura medieval. Tot plegat entrava en perfecta simbiosi amb el

38. Així es desprèn i es fa evident en les perioditzacions de les seves síntesis d'història literària. El període clàssic, que culmina el procés de «creixença» i desenvolupament de la literatura catalana medieval, troba, en el diàleg de Metge, una fita singular: «L'estil bellament periòdic de la seva prosa». Vegeu L. NICOLAU, *Literatura catalana: Perspectiva general*, Barcelona: La Revista, 1917, p. 91 i L. NICOLAU, *Resum de literatura catalana*, Barcelona: Barcino, 1927, p. 87.

39. Vegeu, novament, les cartes que reproduïm més avall.

40. Vegeu L. NICOLAU, «Bernat Metge», dins *Comentaris (1915-1917)*, Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, 1920, p. 145.

41. Vegeu L. NICOLAU, «En Bernat Metge i les seves obres», *Revista Escolar Catalana*, II, 4, març-abril, 1913, p. 11-12.

42. A. RUBIÓ i LLUCH, *El renacimiento clásico en la literatura catalana*. Discurso de recepción en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, el día 17 de junio de 1888, Barcelona: Imprenta de J. Jepús, 1889.

43. Ens referim a les monografies sobre el Cerimoniós i sobre l'humanisme català. Vegeu A. RUBIÓ i LLUCH, *La cultura catalana en el regnat de Pere III*, EUC, VIII, 1914, p. 219-247. *Joan I humanista i el primer període de l'humanisme català*, EUC, X, 1917-1918, p. 1-117.

44. Cf. A. RUBIÓ i LLUCH, *Estudio crítico-bibliográfico sobre Anacreonte y la colección anacreónica, y su influencia en la literatura antigua y moderna*, Barcelona: Imprenta de la Viuda é hijos de J. Subirana, 1879, i L. NICOLAU, *El teatro de Menandro. Noticias histórico-literarias, texto original y versión directa de los nuevos fragmentos*, Barcelona: L'Avenç, 1912.

noucentisme imperant i, doncs, cristal·litzà amb força. El traç que, de Metge, acabà imposant-se fou aquest: home de mentalitat escèptica i, per tant, d'esperit renaixentista; primer humanista català.⁴⁵

La historiografia recent (Badia, Renedo, Cabré) ha anat matisant la gruixària d'aquest traç fonamental; la més propera a Nicolau, però, s'hi va basar de manera decidida: Bordoy-Torrents, Riquer, Vilanova certificaven amb convicció el perfil escèptic de Bernat Metge.⁴⁶

En fi, arribats en aquest punt, formulem la nostra conclusió: l'activitat de Nicolau en el camp literari es situa preferentment en l'àmbit filològic i, doncs, erudit, científic: treballs d'edició, estudi de fonts. Ara bé, el prestigi de Nicolau com a historiador, el rigor dels seus treballs, així com el clima ideològic i estètic dels primers anys del segle XX, aconseguen que la seva aportació qualli en un seguit de judicis historioliteraris –sobre Cerverí, sobre el *Tirant*, sobre l'escola poètica de Ripoll– que influiran decididament en la generació posterior d'historiadors. Així mateix, alguns d'aquests judicis arrelaran amb força en l'opinió pública: és el cas del classicisme i l'escepticisme de Metge.

criteris d'edició dels textos

Presentem un total de sis cartes creuades entre Nicolau i tres corresponents: Jaume Massó i Torrents, Antoni Rubió i Lluch i Eugeni d'Ors. Correlativament, i de manera respectiva, aquestes lletres es situen en els anys 1905, 1907 i 1913. Hem respectat l'ortografia original dels textos, però adequant a la normativa actual aquells aspectes que en facilitaven la lectura i la comprensió: l'accentuació, l'apostrofació, l'ús del guió en la combinació de verb i pronom feble i la puntuació.

45. Vegeu, sobre aquest punt, la reflexió de Lola BADIA, a «'Siats de natura d'anguila en quant farets'»: la literatura segons Bernat Metge», dins *De Bernat Metge a Rois de Corella*, Barcelona: Quaderns Crema, 1988, especialment p. 99-101. Remetem, així mateix, al capítol 3.5 de *Lluís Nicolau d'Olwer, medievalista*.

46. P. BORDOY-TORRENTS, «Les escoles dominicana i franciscana en *Lo Somni* de Bernat Metge», *Criterion*, I, 1925, p. 79. A. VILANOVA, *La gènesis de Lo Somni de Bernat Metge*. BRABLB, XXVII, 1957-58, p. 146. *Obras de Bernat Metge*, Edición crítica, traducción, notas y prólogo de M. de Riquer, Barcelona: Facultad de Filosofía y Letras, Universidad de Barcelona, 1959, p. 144-145. En fi, pel que fa a la vigència dels judicis de Nicolau sobre l'autor de *Lo Somni*, remetem al capítol de *Lluís Nicolau d'Olwer, medievalista* esmentat a la nota anterior.

Carta de Lluís Nicolau a Jaume Massó i Torrents

Arxiu Jaume Massó i Torrents. BNC

12-VIII-1905

Sr. D. Jaume Massó y Torrents.

Torroella de Montgrí

Molt senyor meu y de la meva consideració més distingida: Lo primer que dech fer a l'escriure-li la present és felicitar-lo per son parlament de gràcies en la Festa de la Bellesa, de la que en fou bell coronament, que ab molta fruïció vareig llegir al publicar-lo el *Poble Català*.⁴⁷

També haig de regraciari-lo, una vegada més, per l'ajuda que m'ha donat per a fer el meu mal girbat estudi sobre En Serverí de Girona. Ja fa dies que he rebut aquell llibret, que V. va indicar-me, de Max Kleinert en el que es contenen quatre Pastoreles inèdites de nostre trovador,⁴⁸ qual original és el Ms. de D. Pau Gil;⁴⁹ verdaderament, no comprench com aquest savi «a l'espanyola», que als qui van visitar sa biblioteca els hi ensenya els llibres per les cobertes, va enviar a aquell,⁵⁰ per a que les publiqués, la còpia de quatre de les poesies del cançoner⁵¹ del qual a en Milà y a en Pagès⁵² ab prou feines els deixà llegir lo títol.⁵³

Verdaderament no anà V. equivocat al indicar-me que, en l'«Arqueològica»,⁵⁴ hi havia un exemplar del *Denkmäler* d'en Suchier,⁵⁵ única obra que conté ab integritat

47. Es tracta d'un dels actes inclosos en la festa major de Palafrugell, que començà el dia 20 de juliol, festivitat de Santa Margarida. En la celebració de la Festa de la Bellesa, intervingueren personalitats destacades, entre elles, J. Maragall i J. Massó i Torrents; a aquest darrer correspongué de pronunciar el discurs que cloïa l'acte i que reproduí *El Poble Català*, II, 38, dissabte, 29 de juliol, 1905, p. 3.

48. M. KLEINERT, *Vier bisher ungedruckte Pastorelen des Troubadours Serveri von Gerona*, Halle, A.S., 1890.

49. Pau Gil i Gil (? – 1905). Catedràtic de la Universitat de Saragossa. Conservador del Museu Provincial de Saragossa i acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia des del 1866. Propietari de l'anomenat *Cançoner Gil* que, l'any 1909, passà a la Biblioteca de Catalunya. Vegeu, sobre aquest punt: Anuari IEC III, 1909-1910, Memòria de 1909, p. 12-13.

50. Es refereix a Max Kleinert.

51. Es tracta de quatre pastorel·les que, en l'edició de Kleinert, ocupen les pàgines 20-31.

52. Amadeu Pagès (1865-1952). Filòleg. Deixeble d'A. Morel-Fatio a l'École des Hautes Études de París. Estudià, en la seva tesi doctoral, la poesia d'Ausiàs March (*Ausias March et ses prédécesseurs*, Lib. Honoré Champion, 1912). Posteriorment, dedicà diversos estudis a la literatura catalana medieval, que sortiren publicats en revistes especialitzades (*Romania*, *Annales du Midi*, *Estudis Universitaris Catalans*). Fou membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans (1945).

53. Vegeu, a l'Anuari de l'IEC, III (1909-1910), la memòria suara citada (*supra*, n. 3). Allí es fa constar que Manuel Milà anà a veure el manuscrit del senyor Pau Gil l'any 1867 i que Amadeu Pagès ho féu el 1890; ni l'un ni l'altre, però, no en tragueren gaire profit.

54. Es refereix a la Biblioteca de la secció d'arqueologia i d'història del Centre Excursionista de Catalunya, del qual Jaume Massó era membre.

55. Es tracta de l'obra de H. SUCHIER, *Denkmäler provenzalischer Literatur und Sprache*, Halle: Max Niemeyer, 1883.

l'Ensenyament sobre les dones d'en Serverí.⁵⁶ Per a que me'l facilités vaig dirigir-me al senyor Casades y Gramatxes,⁵⁷ el qual, ab la major amabilitat y bona voluntat, féu totes les diligències per a trobar-lo y donar-me'l, però resultà que havia desaparegut de la biblioteca de l'Arqueològica, y tenia, com és natural, «paradero» desconegut. A l'Ateneu, tampoc el tenen; a la Universitat, no cal pensar-ho, si tant sols posseheixen els més antics com Millot,⁵⁸ Bastero⁵⁹ y Raynouard.⁶⁰

Ab tot aquest llarg preàmbul, m'hay anat separant de l'objecte primordial per a que he escrita la present; és a dir, si V. sap si els Estudis⁶¹ ens concediran pròrroga,⁶² o bé si en Francisco⁶³ vol que es presentin avants de 1 de setembre, per a donar el fallo en la inaugural. Si dintre d'aquest termini o avants de 30 de IX⁶⁴ s'hagués de presentar, suposo no tindrà V. inconvenient en que li enviï certificat.

Demà marxem y fins al 26 d'aquest mes em tindrà a la seva disposició a Cestona (Guipúzcoa) - Gran Hotel; passada aquella data, anirem a l'extranger,⁶⁵ per lo [que], fins a aquell dia, m'és possible trevellar y, com tornarem a Barna cap allà al 27 de Setembre, per això li he dit que, si anteriorment a n'aquest dia s'haguessen de presentar nostres trevalls, li enviaria a V. el meu. Desitjaria, per lo tant, que em digués a hont dech fer-ho.

Han d'anar firmats o ab sobre?

Sentint tenir que molestar-lo fins quan és fora de Barcelona y esperant de la seva amabilitat respondrà a mes preguntes, se despedeix de V. s. afm. s. s.

q. l. b. l. m.

56. Efectivament, Suchier edita el text referit a les pàgines 256-271 de la seva obra.

57. Pelegrí Casades i Gramatxes (1855-1947). Historiador. Es llicencià en dret i exercí de procurador. Membre de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (1879) i, després, del Centre Excursionista de Catalunya. Dirigí la *Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica de Barcelona*. Fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i membre perpetu de la secció d'arqueologia i d'història del Centre Excursionista de Catalunya.

58. J. B. LACURNE DE SAINTE PELAYE, *Histoire littéraire des troubadours*, publiée par l'abbé C. F. X. Millot, 3 vols, Paris: Durand, 1774.

59. A. BASTERO, *La Crusca Provenzale*, Roma: Antonio de Rossi, 1724.

60. F.J.M. RAYNOUARD, *Choix des poésies originales des Troubadours*, Paris: Imprimerie Fermin Didot, 1816-1821, 6 vols.

61. Es refereix als Estudis Universitaris Catalans, on Nicolau assistia des del curs 1904-1905.

62. Era habitual que les càtedres dels Estudis Universitaris convoquessin premis o concursos, als quals els alumnes presentaven els seus treballs. Les lletres creuades entre Nicolau i Massó, que aquí reproduïm, permeten deduir que, a través d'aquest darrer, l'estudi de Nicolau sobre Cerverí arribà al concurs, però desconeixem les resolucions que s'hi prengueren.

63. Carles Francesc Maymó (1877-1908). Advocat. Secretari dels Estudis Universitaris Catalans des del 1904.

64. Indica la data límit de presentació dels treballs: 30 de setembre, abans de la inauguració del nou curs acadèmic.

65. Nicolau i la seva família solien reservar la segona meitat del mes d'agost i els primers dies de setembre per passar les vacances, que, tradicionalment, comprenien una estada al balneari de Cestona i diverses sortides a d'altres estacions balnearies pirinenques, així com a diversos punts, preferentment de muntanya, de França i de Suïssa. Vegeu L. NICOLAU, *Epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer amb Ramon d'Abadal i de Vinyals i amb Ferran Valls i Taberner: 1905-1933*, a cura de J. Sobrequés; M. J. Peláez; F. Vilanova; M. Soriano, Barcelona: PPU, p. 43-50 (Cartes 19-23). El costum es mantingué després de la mort del pare de Nicolau, el desembre del 1910.

12-VIII-05

Lluís Nicolau y d'Olwer

PS. El Papà m'encarrega que li digui que ha sentit molt no poguer-lo complaure ab lo de firmar l'escriptura avants de nostra partida,⁶⁶ però que, com vostè ja sabrà, la culpa no ha estat pas seva, sinó d'algú dels que debien intervenir-hi.

Vale

Carta de Jaume Massó i Torrents a Lluís Nicolau

Fons Nicolau. AAM. Epistolari Jaume Massó i Torrents. Carta 1 (20-VIII-1905)

Torroella de Montgrí, 20 Agost 1905

Sr. D. Lluís Nicolau a Cestona

Mon bon amic!

Am molt gust vaig llegir la seva afectuosa carta; si no li he contestada abans és perquè, d'ençà que la vaig rebre, he estat trescant per diversos pobles i, francament, no m'ha llegut fins avui.

Sembla que li ha vingut de gust l'estudi d'en Cerverí.⁶⁷ Serà una llàstima que no pugui consultar els *Denkmäler* d'en Suchier perquè, a mes de contenir l'edició de l'*Ensenyament sobre les dones*,⁶⁸ me sembla que ha d'ésser una de les millors obres per a entrar de veres en els estudis provençalistes.

Li haig de confessar que no estic gens enterat del concurs dels Estudis Universitaris ni sé res del plaço dintre del qual deuen entregar-se els treballs.

No tinc gaires relacions amb en Francisco⁶⁹ però procuraré veure'l el primer dia que hagi d'anar a Barcelona, que serà abiat. No puc escriure-li des d'aquí perquè no tinc l'adreça. De la manera com V. sab que va aquesta Institució, que tant bé podria fer, no em sembla probable que anterin de les seves decisions ni an en Rubió ni menos a mi. En Rubió no sé on para, crec que és a Santander. De moment, escriuré an en Pijoan, qui sab trobar temps per a tot, i podré dir-li si el

66. El pare de Nicolau, Joaquim Nicolau i Bujons (1846-1910) era advocat i notari de reconegut prestigi a Barcelona.

67. El trobador Cerverí de Girona.

68. Vegeu la carta anterior, n. 10-11.

69. Vegeu document anterior, n. 18.

plaço s'allargarà fins a darrers de setembre i si els treballs han d'anar firmats o baix sobre.

De totes maneres, ja sab que estic, com sempre, a la seva disposició i, si li sembla trametre'm el seu treball, am molt gust m'encarragaré d'entregar-lo. Una ocupació agradable és fer-se útil als joves estudiosos que, com vostè, tenen bona orientació.

Li suplico que trasmeti els meus saludos al seu Papà i que li digui que el meu assumpto ha sofert allargos, sense que ni ell ni jo hi tinguem cap culpa. Segons les meves notícies, no podrà firmar-se l'escriptura fins a la 2a quinzena d'Octubre.

Desitjant que l'istiu li probi força a V. i a la seva apreciable família, rebi una forta encaixada del seu afm. amic

J. Massó Torrents.

Carta de Rubió i Lluch⁷⁰ a Lluís Nicolau

Fons Nicolau. Arxiu de l'Abadia de Montserrat. Epistolari Antoni Rubió i Lluch
Carta 1 (7-VIII-1907)

A D. Lluís Nicolau d'Olwer. Notaria del sr. Nicolau. Carrer d'Escudillers.

Roma, 7 Agost 1907.

Benvolgut amich; ahir, al retornar d'una curta excursió a l'illa de Sardenya, en la que vaig tenir ocasió de conèixer la catalana Alguer, me vaig trobar ab el seu interessant fascicle, *Sobre les fonts catalanes del Tirant lo Blanch*.⁷¹ De tot cor el felicito, y ab el cor li agraeixo la inmerescuda dedicatòria. Els treballs dels alumnes són la major recompensa y glorificació d'un professor, y jo, invàlit per la creu ab què Déu me proba constantment, més haig de refiar-me de vostès, que de les meves pobres forces. Ben content y pagat ne quedaré ab haver-los fressat el camí y ab l'afecte ab què vostès me distingeixen. El treball de V. és de grandíssima

70. Sobre A. Rubió i Lluch, vegeu la carta anterior, n. 26.

71. Vegeu L. NICOLAU, «Sobre les fonts catalanes del Tirant lo Blanch», *Revista de Bibliografia Catalana*, V, 1905, p. 5-37, Barcelona: Tipografia L'Avenç, 1907. Tot i la data que consta a la revista, l'article duu data de desembre del 1906. Sembla que la publicació del volum és posterior a la data indicada en l'encapçalament. De l'epistolari de Nicolau amb Abadal i Ferran Valls es desprèn que devia ser publicat l'estiu del 1907, coincidint amb l'edició a part que en féu la Tipografia L'Avenç: «Tinch corretgides les segones proves del meu article sobre el "Tirant lo Blanch" a la *Revista de Bibliografia*, i si aquesta surt dintre d'aquest mes, com en Massó assegura, no tardaré gayre a enviarte'ls». Carta de Nicolau a R. d'Abadal (11-VII-1907), dins L. NICOLAU, *Epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer amb Ramon d'Abadal i de Vinyals...*, 1989, p. 34-35. Per aquesta raó, cal considerar previ, doncs, el discurs de Rubió i Lluch sobre el *Tirant*, llegit en la recepció a l'Acadèmia de les Bones Lletres de D. Isidro Bonsoms (*infra*, nota següent).

importància per la contribució de fonts desconegudes, y difícils de trobar, y perquè confirma d'una manera indubitable, com V. ho indica, el caràcter indígena del *Tirant*, que vaig tractar de demostrar en el meu darrer discurs.⁷² L'argument de V. de la plana 37 és imbatible,⁷³ y no es pot sostenir, després d'ell, l'opinió d'en M.P.⁷⁴ D'haver-se escrit en portuguès el *T. lo B.*, s'haguessin evaporat els plagis formals d'en Llull, Metge, Cervera y Pax, que V. assenyala, y fins certes coincidències ab en Muntaner. La lit^a catalana pot esperar molt de V. y jo ostentar ab satisfacció el títol de mestre y amich seu.

A. Rubió y Lluch.

Carta de Lluís Nicolau a Antoni Rubió i Lluch

Biblioteca Arxiu Rubió (11-VIII-1907)

Sr. D. Antoni Rubió y Lluch.

L. N.

Molt Sr. meu y car amich: ab gran satisfacció vaig rebre sa carinyosíssima del 7;⁷⁵ per ella veig que mon articlet li ha agradat,⁷⁶ y com aquesta és per a mi la major consagració que em pugui rebre qualsevol investigació literària, ben content y pagat ne quedo. Tot lo que en aquet genre pugui fer, mediata o immediatament, serà fill de les idees fonamentals y mètodes per V. y el Sr. Massó comunicats,⁷⁷ venint a constituir epissodis dintre ses construccions generals: aixís com en la família

72. A. RUBIÓ i LLUCH, *Discurso de contestación*, dins I. BONSONS i altres, *Discursos leídos en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la recepción pública de D. Isidro Bonsoms y Sicart el día 9 de mayo de 1907*, Barcelona: Tipografía La Académica, 1907, p. 141-170.

73. Es tracta de la conclusió de l'article, en què Nicolau formula la seva tesi sobre l'origen català de la novel·la. Ho fa en aquests termes: «Crec, no obstant, haver-se de concloure que en Martorell directament en nostra llengua escrigué el "Tirant", puix d'altra manera, al portar-lo "de lengua [...] portuguesa en vulgar valenciana", que diu ell [Menéndez Pelayo], els fragments que són trets de més antics escriptors catalans no haurien conservat amb son original la identitat, no ja d'idea, sinó de forma, que presenten». L. NICOLAU, *Sobre les fonts catalanes del Tirant lo Blanch*, L'Avenç, 1907, p. 37.

74. Menéndez Pelayo, el qual, com indica tot seguit el mateix Rubió i Lluch, defensava la hipòtesi de l'original portuguès de la novel·la, en atenció a la dedicatòria que l'encapçalava. Vegeu M. MENÉNDEZ PELAYO, *Orígenes de la novela*, I. L'obra havia estat publicada a Madrid, el 1905, com a primer volum de la «Nueva Biblioteca de Autores Españoles». Citem per l'edició dirigida per Miguel Artigas: Edición Nacional de las Obras Completas de Menéndez Pelayo. Vol. XIII. Madrid, CSIC. Santander, Aldus, 1943, p. 396-403 (Per a la qüestió que ens interessa, p. 396).

75. En referència a la carta anterior de Rubió i Lluch (7-VIII-1907).

76. Es tracta de l'article sobre les fonts catalanes del *Tirant* (1907), citat a la lletra anterior (*supra*, n. 29).

77. A propòsit del mestratge de Massó i Torrents en la trajectòria de Nicolau com a medievalista, n'hem dit un mot en l'estudi introductor d'aquest article. Vegeu, també, la nostra tesi doctoral *Lluís Nicolau d'Olwer, medievalista*, 1.4.

romana tots els actes dels fills al pare s'atribuïen, perquè altra cosa aquells no eren sinó extensió de la personalitat paterna, de la mateixa manera tots els nostres treballs en últim terme de V. prendran origen, obedients com són a les orientacions per V. marcades, y deguts a nosaltres, sempre alieni juris⁷⁸ en la família de la cultura, per V. presidida, que formem.

Ni és sols per agrair-li ses frases d'immerescut afecte per lo que va la present, sinó també per donar-li una notícia que penso ha d'agradar-li, y és que, Déu volent, aniran sortint a llum les grans obres de nostra literatura llatino eclesiàstica, injustament fins ara preterits:⁷⁹ se'm va acudir aquesta manera d'aprofitar les facilitats de l'Institut. M'encarrego de la part que en diríem edició (és a dir, del text, variants y bibliografia...) y un sacerdot amich meu, excelent llatinista, he convenut a que em fassi la traducció,⁸⁰ que, donat el poch coneixement de la llengua llatina que ens és comú, necessàriament he jutjat que deu acompanyar l'original. Ara estem treballant en St. Pacià que vull que vegi aquest any la llum: cal rendir aquet tribut d'anterioritat a qui fou el primer escriptor, pensador y teòlech de la nostra terra.⁸¹ Pagat aquest veritable deute de reconeixement, ja no es seguirà l'ord[r]e cronològich: tinc ganes de que immediatament vagi el *Pugio fidei*,⁸² tret de ms. (n'hi ha 2 a la B.N.P.) y en edició, com tots els altres de la sèrie, verdaderament moderna; és mon propòsit el tenir sempre entre mans alguna obra d'aquesta mena. No sé la cosa com serà rebuda; de totes maneres crec que s'ha de fer, y Déu volent se farà, si no es vol mutilar en gran manera nostra producció intel·lectual: estich segur de que a V. li plaurà molt, y al Sr. Massó també li agrada.

Pot comunicar a n'en Jordi⁸³ (al qual molts recorts li envio), ell que es dedica al Desclot,⁸⁴ que sumi a la llista dels ms. coneguts un que en té l'impenetrable

78. Literalment, «de dret aliè». Segons el comentari de Víctor-José Herrero Llorente a *Diccionario de expresiones y frases latinas*, Madrid: Gredos, 1985. 2a ed., p. 43: «Persona libre sometida a la potestad de un "paterfamilias", por lo que aún no goza de capacidad jurídica completa».

79. Error de concordança; hauria de dir «preterides». Pel que fa a l'interès de Nicolau per editar el conjunt de la literatura llatinomedieval catalana, vegeu l'estudi introductorio que encapçala aquestes cartes, així com el capítol 1.3.1 de *Lluís Nicolau d'Olwer, medievalista*.

80. Es podria tractar de Mossèn Josep Gudiol (1872-1931), arqueòleg i historiador de l'art, promotor i conservador del Museu Episcopal de Vic. Gudiol és esmentat en la correspondència entre Abadal i Nicolau: *Fons Nicolau*. AAM. Epistolari Ramon d'Abadal i de Vinyals. Carta 6 (26-VII-1907).

81. Vegeu la nota 17 de l'estudi introductorio.

82. *Pugio fidei contra Iudaeos* (1278): L'obra més coneguda de Fra Ramon Martí (1230-1284), frare dominicà, teòleg, deixeble de Tomàs d'Aquino; coneixedor de l'àrab i de l'hebreu, desplega una intensa activitat missionera a Tunis. El *Pugio fidei* és un escrit polèmic i apologetic, en què l'autor defensa els dogmes de la fe cristiana aportant proves i arguments contra els que, al seu torn, esgrimien gentils, jueus i musulmans.

83. Jordi Rubió i Balaguer, company de Nicolau als Estudis Universitaris Catalans, tot i que pertanyia a una generació anterior. Vegeu J. RUBIÓ i BALAGUER, «Ferran Valls Taberner vist per un company d'estudis», dins *Mestres, companys i amics*, 1991, p. 68.

84. Efectivament, la *Crònica* de Bernat Desclot constituïu un dels interessos de Jordi Rubió i Balaguer. L'any 1909, en el *Pla de publicació de les Cròniques catalanes* exposat per J. Massó i Torrents als membres de l'Institut, el nom de Rubió i Balaguer ja apareixia associat al del relat de Desclot. Efectivament, en el projecte es contemplava que Jordi Rubió i Ferran Soldevila s'encarregarien de la

Babra,⁸⁵ y que el posseït per en Fou[l]ché⁸⁶ vindrà a nostra ciutat junt amb tots els ms. catalans que ell té.⁸⁷

Demà ens en anem, y com després de nostre viatge ens deixarem caure a París,⁸⁸ si quelcom per a les biblioteques d'allà se'ls hi ofereix escriguin-m'ho (ja m'enviaran les cartes allà hon sigui), que molt gust tindrè en ser-los-hi útils.

El meu pare agraeix son recort encarregant-me que de part seva el saludi com a n'en Jordi:

Dispensi'm la molèstia y la pèrdua de temps que la lectura d'aquesta li ocasioni, y rebi ara y sempre l'afecte de son deixeble, servidor y amich

Lluís Nicolau

s/e

11-VIII-7

Carta de Lluís Nicolau a Eugeni d'Ors

Fons Nicolau. AAM. Epistolari Eugeni d'Ors. Cartes 5/2 i 5/3 (maig, 1913)

Carissim Xènius!

En la vostra Glosa d'ahir *Altra nota sobre el diàleg*,⁸⁹ senyalant el lloc que al joiell de la nostra prosa, el *Somni* d'En Bernat Metge, li correspon en la història del diàleg, al·ludiu a nos darrers estudis sobre l'autor. D'una conferència⁹⁰ sentida llegir ràpidament i amb veu tan poc estentòrea com la meva, necessàriament s'han de

publicació de la *Crònica* de Desclot [Anuari IEC, III (1909-1910), p. 48]. L'any 1911, Rubió i Balaguer llegia la seva memòria doctoral, centrada en l'estudi de la historiografia catalana medieval, amb especial atenció a l'obra de Desclot [Vegeu J. RUBIÓ i BALAGUER, *Història i historiografia. Obres de Jordi Rubió i Balaguer*, VI. PAM, 1987, p. 124-192]. Finalment, ressenyava amb detall, ja a la dècada del 1950, l'edició de la *Crònica* de Desclot a càrrec de M. Coll i Alentorn (Barcelona: Barcino, 1949-1951) (J. RUBIÓ i BALAGUER, *Història i historiografia*, 1987, p. 333-357).

85. Salvador Babra: Llibreter de Barcelona. A la seva biblioteca tenia un dels manuscrits de la *Crònica* de Desclot, del segle XV, que descriu el mateix Jordi Rubió en un article de 1912 a la revista *Estudis Universitaris Catalans* (EUC, VI (1912), p. 1-12, 129-158), recollit, després, a les seves *Obres completes*. Vegeu J. RUBIÓ i BALAGUER, *Història i historiografia*, 1987, p. 193-255 (Vegeu, especialment, p. 194-196).

86. Raymond Foulché-Delbosc (1864-1929). Hispanista llenguadocià. Fundà i dirigí la *Revue Hispanique* (1894-1933), on publicà bona part dels seus treballs d'investigació. La seva tasca de recerca es concentrà, especialment, en l'edició de textos, la recerca de fonts i els estudis bibliogràfics.

87. Aquesta mateixa notícia, la comunica Nicolau a l'amic Abadal, en lletra del mes de juliol de 1907, precisant, a més, que els manuscrits catalans que Foulché «voluntàriament (...) repatria» passaran a l'Institut d'Estudis Catalans. Vegeu NICOLAU, *Epistolari de Lluís Nicolau d'Olwer...*, 1989, p. 38.

88. Vegeu la carta de Nicolau a J. Massó i Torrents (12-VIII-1905), n. 20.

89. Es tracta de l'article publicat per Xènius a *La Veu*: «Glosari. Altra nota sobre el diàleg», LVC (20-V-1913). Per a una edició recent del text, vegeu: E. d'ORS, *Glosari 1912-1913-1914*. Edició de Xavier Pla, Barcelona: Quaderns Crema, 2005, p. 574-575.

90. Referència al cicle de conferències que Nicolau pronuncià sobre Bernat Metge a l'Ateneu Barcelonès l'any 1913 i que foren recollides, en extracte, a *Revista Escolar Catalana*, II, 4 març-abril, 1913, p. 8-12. També a *Catalunya*, VII: 290, 3-V-1913, p. 251-253.

perdre molts conceptes i, fins i tot, paràgrafs sencers. Per això és que en la vostra Glosa, al traduir mon pensament sobre la part filosòfica del *Somni*, hi ha alguna inexactitud que m'interessa rectificar.

Vós sabeu, car amic, que s'havia tingut per originals moltes de les argumentacions emprades i dels conceptes emesos en el *Somni* per boca del rei Joan i que, sobre això, molt s'havia insistit. Sempre he tingut jo la idea [que] *no hi podia haver* tal originalitat; vaig proposar-me destruir tots els punts en què se la basava i destruïts estan.

Però jo no podia desconèixer que, en un diàleg –si no és un diàleg de l'ínfima categoria, un diàleg apològic–, hi ha tantes persones quantes enraonen més una: l'escriptor; i que el pensament d'aquest pot ésser molt bé que no es conformi exactament amb cap dels exposats en la conversa. I això és lo que jo crec, i deia, d'En Bernat Metge: que se manté escèptic enmig de dos pensaments dogmàtics –materialista l'un, catòlic l'altre. Per això, també, prescindint en lo possible dels interventors del *Somni*, aprofitant-me'n en lo necessari, i no perdent mai de vista que nostre gentilíssim autor no fos donat exclusivament, ni de molt!, a la filosofia, crec, i també deia, que se l'ha de concebir dintre d'una corrent que, per entendre'ns, m'atreveria a anomenar boccaccisme filosòfic (*passer le mot!*), corrent que –no ho dupteu– ben investigada donaria marge a un estudi suggeridor i fecundíssim.

Això, i altres coses, deia, en la segona de les meves conferències sobre En Bernat Metge, a la qual heu tingut la gentilesa de referir-vos. Us incloc unes quantes planes de les que vaig llegir: aquelles que més sintèticament contenen mon judici sobre En Metge com a pensador. Molt em plauria que no diferís del vostre però, sobretot, m'interessa que amb exactitud el conegueu.

Sempre vostre, us saluda afectuosíssimament

L. Nicolau d'Olwer

Carta d'Eugeni d'Ors a Nicolau

Fons Nicolau. AAM. Epistolari Eugeni d'Ors (Xènius). Carta 5 (5/1) (23-V-1913)

IEC Secció de Ciències.
23-V-1913

Benvolgut amic:

Us estimo en gran manera la vostra resposta però crec que el nostre debat sobre Bernat Metge pot reduir-se a una simple pregunta: *B.M. fou un pensador original?*

–«Sí», contestava la nota de la «Cataluña»,⁹¹ que ja públicament us he donat dret a considerar i citar com a meva. –«No», vaig entendre que contestàveu a les vostres interessants conferències de l'Ateneu.

I tingueu present que vaig seguir aquestes conferències amb la més gran atenció i queestic segur de no haver perdut, de lo que en elles va llegir-se, paràgraf, concepte ni síl·laba tan sols.

Mes també podria ésser que hagués mal interpretat la vostra tesis i el bitllet que m'envieu⁹² i el fragment de text que l'acompanya, i que he llegit amb el major punt, em dóna lloc a que us pregunti de nou: *Teniu o no, Bernat Metge, per «un pensador original»?*

Insisteixo en lo que en la nota deia, en lo que en la glossa repetia: que aquesta originalitat és en absolut independent de tota troballa feta o que pugués fer-se sobre la paternitat dels arguments que el text del *Somni* posa en boca del Rei Joan. Aquests arguments, les tesis mateixes que ells demostren tenen, respecte l'originalitat d'un autor, el mateix valor en filosofia que en literatura. I el nostre Bernat Metge és tan original com pugui ser-ho La Fontaine, per exemple, qui també sabrà pendre, tots fets i amanits, arguments i tesis.

Sobre tot això, voldria que converséssim una mica. Se podria dir tantes coses!

Deixeu-vos veure. Convé, además, tirar endavant la nostra S. de B. A. i A. de la B. E.⁹³

Coralment vostre, i remerciant-vos del préstam del vostre manuscrit,

Eug. d'Ors.

91. Es tracta d'una nota sense signar, apareguda amb el títol «Bernat Metge», dins la revista *Cataluña*, VI: 222-223 (6-13 de gener, 1912), p. 7.

92. Al·lusió a la carta prèvia de Nicolau.

93. Sigles no identificades.